

פרק שכו - לפרשת ויקרא ואהבת לרעך כמוך

[א] צרכי בני אדם מרובים יותר משאר
הברואים. ולכן נזקקים הם לבעלי
מלאכה, בענייני מזון ולבוש. מלאכות
אלה מחייבות עובדים רבים, לכן צריך
שיהא שיתוף והתחברות של עובדים
אלה עם עובדים אחרים לצורך קיום
העולם. ועל זה אמרה התורה: "ויאמר ה'
אלהים לא טוב היות האדם לבדו, אעשה
לו עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (בראשית ב, יח). וחכמי הדורות
העוסקים במחקר טוענים: האדם הוא
יצור חברתי מטבעו. ולכן כדי שהחברה
בעולם תוכל להתקיים, צריך שיהיה
ביניהם (בין מדינה למדינה ובין תושבי המדינה
בינם לבין עצמם) אהבה ואחוה שלום
ורעות. לשם כך יש לקבוע כללים,
ותקנות, כדי שיהא סדר בעולם. לכן
קבעה התורה חוקים ומשפטים כדי
שיהא סדר בעולם: בין בני אדם, ובין
אומות העולם שיסייעו ויעזרו לצורך
קיום העולם, תוך כדי רעות ואחוה.
כמו למשל: גמילות חסדים עם כל אדם,
ועם כל אומה: למשל החזרת המשכון
על ידי המלווה לידי הלווה הנצרך לו
בעת שהוא זקוק לו בזמנים ידועים. או
פריקת משא מעל בהמת חברו הרובצת
תחת משאה, אף על פי שהוא שונא לו.
או להשיב אבידה. או איסור שעליה
הזהירה התורה: "לא תִשָּׁנָא אֶת אֶחִיךָ
בְּלִבְּךָ, הֹכֵחַ תֹּכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ, וְלֹא תִשָּׂא
עָלֶיךָ חֶטְא" (ויקרא יט, יז). ושלא ינקום בפועל
למי שהרע לו, שנאמר: "לא תִקֵּם וְלֹא תִטּוֹר
אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאֶהְיֶה לְרֹעֶךָ כְּמוֹךָ, אֲנִי ה'
(ויקרא יט, יח), ופרשוהו רבותינו את המילה
"כמוך": מה שעליך שָׂנְאִי, לחברך אל
תעשה, שנו רבותינו (שבת לא, א): מעשה
בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו:
גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה
כשאני עומד על רגל אחת. דחפו שמאי
באמת ידו, שהיה שמאי בנאי במקצועו.
בא אותו גר לפני הלל באותה בקשה,
גיירו ואמר לו: "דעלך סני, לחברך לא
תעבד", כלומר מה שעליך שנואי אל

תעשה לחברך, זוהי כל התורה כולה,
והשאר פירוש הוא, ועכשיו לך ולמד.

[ב] וקשה הוא דבר השנאה, שהיא
גורמת לאדם לבוא לידי שפיכות דמים,
שנאמר: "וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ,
וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ נָמַת וְנָס אֶל אַחַת
הָעָרִים הָאֵלֶּ" (דברים יט, יא).

שנו רבותינו (יומא כג, א), על הפסוק (ויקרא יט,
יח): "לא תקם ולא תטור את בני עמך,
ואהבת לרעך כמוך אני ה'". **מה היא נקימה
ומה היא נטירה? נקימה**, כגון שאמר
אחד לחברו: השאל נא לי את קרדומך,
ואמר לו חברו: אין אני רוצה להשאיל
לך. למחר בא זה שסירב להשאיל את
הקרדום אל זה שביקש לשאול, ואמר
לו: השאל נא לי את מגלך, ואמר לו: אין
אני משאיל לך מגלי, כשם שאתה לא
השאלתה לי את קרדומך, זו היא
נקימה, שהוא נוקם ומשיב רעה כנגד
רעה. **ומה היא נטירה?** כגון שאמר
האחד לחברו: השאל נא לי את מגלך,
ענה לו חברו: לא. למחר בא החבר אצלו,
ואמר לו לאותו אחד: השאל נא לי את
קרדומך, אמר לו: בבקשה קח, אבל אני
איני כמוך, שאתה לא השאלת לי, זו
היא נטירה.

[ג] ולעולם יקבל אדם עצת אוהבו,
ואפילו הוא אומר לו דברי תוכחות
וחירופים, כי לטובתו הוא מתכוון, כדי
להחזירו למוטב ומונע הוא ממנו ללכת
בדרך רעה. ויתרחק מעצת שונאו, אף על
פי שהוא מהללו ומשבחו (שאין זה אלא
להחניף לו שהוא מעמיד פנים של אוהב) עד
שיחזור בתשובה. שנו רבותינו: אמר רבי
שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן (סנהדרין
קח, ב): מה משמעות הכתוב: "וְנִצָּמְנוּ
פְּצָעֵי אוֹהֵב, וְנִנְתְּרוֹת (ומיותרות) נְשִׁיקוֹת
שׂוֹנֵא" (משלי כז, ה)? טובה קללה שקילל
אחיה השילוני את ישראל כשהוכיחם,
יותר מן הברכה שברך בלעם הרשע את
ישראל. אחיה השילוני קילל את ישראל
בְּקִנְיָה, שנאמר: "וְהָכָה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר יִגִּיד הַקֵּנָה בְּיָמָיו, וְנָתַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל
מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לְאֲבוֹתֵיהֶם
וְזָרְם מֵעֵבֶר לְנֶהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת אֲשֵׁרֵיהֶם

מִקְעִיסִים אֶת ה' " (מלכים א' יד, טו), ישראל יהיו נעים ונדים בגולה, וצד הברכה שבו - מה קנה סוף זה עומד במקום מים וגזעו מחליף - מצמיח קנה אחר כאשר ייתלש הראשון, ושורשיו מרובים, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אינן עוקרות אותו ממקומו, אלא הוא הולך ומתנדנד ובא עימם, וכיון שהרוחות שוקטות הוא נזקף ועומד במקומו. אף ישראל כן. אבל בלעם הרשע ברכם ודימה אותם לארז, וארז זה אינו עומד במקום מים, ושורשיו מועטים, ואין גזעו מחליף - מצמיח גזע אחר אם ייתלש הראשון, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אינן מזיזות אותו ממקומו, בגלל שהוא חזק וקשה, אבל כיון שנושבת בו רוח דרומית עוקרת אותו והופכת אותו על פניו ללא תקנה.

[ד] ובזמן שיש אהבה בין החברים, רעות ושלוש קיים ביניהם. וכשימצא אדם חבר אהוב ונאמן לו, יקנה לו כפי יכולתו. שנו רבותינו (נזיקין ב' אבות פרק א' משנה ו'): "וְקָנָה לְךָ חֵבֵר". קנה את החבר שיהיה שלך. לכן אמר התנא יהושע בן פרחיה בלשון קניין, ולא אמר: "ועשה לך חבר", או: "התחבר לאחרים", רצונו לומר, שצריך האדם לקנות לו אהוב לעצמו שיתקן בו כל ענייניו, (כמו שקרה לחוני המעגל (תענית כג, א): לאחר שהתעורר חוני משינה של שבעים שנה, בא ואמר לנכדיו אני הוא חוני המעגל, ולא האמינו לו, הלך לבית המדרש שמע את החכמים אומרים: מאירות וברורות הלכותינו כמו בימי חוני המעגל. מספרים: כאשר היה נכנס חוני המעגל לבית המדרש כל קושיה שהייתה להם לחכמים היה פותר להם. אמר להם: אני חוני המעגל, ולא האמינו לו. ולא עשו לו כבוד ראוי. התעצב אל ליבו וביקש למות מרוב צער ומת. אמר רבא: זהו שאומרים אנשים בפתגם מקובל: "או חברותא או מיתותא" או חברה או מיתה, שאדם שאין לו כל חברה מוטב לו שימות). ואם לא ימצא חבר כזה, עליו להשתדל להשיג בכל כוחו, אהוב כזה שִׁימְשֵׁךְ תמיד אחר רצונו, עד שתתחזק אהבתו, כמו שאמרו חכמי המוסר: כשתאהב חבר, אהוב אותו כמידת האהבה שהוא אהוב אותך, ואל תאהב אותו כמידת אהבתך - היינו

יותר ממה שהוא אהוב אותך, שאם הוא אינו אהוב אותך כראוי אל תסמוך עליו לאהוב אותו ולשמוע לו וללמוד ממנו. וכשיכוון כל אחד משני החברים להשביע רצון חברו, תהיה כוונת שניהם ביחד לדבר אחד, בלי ספק, ותרבה האהבה והחיבה ביניהם.

"עשה לך רב וקנה לך חבר" (אבות א', ו')
 "יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי - הזוג השני, קבלו מהם. ממי? מרבותם: יוסי בן יועזר איש צרידה, ויוסי בן יוחנן איש ירושלים (הזוג הראשון מתוך חמישה זוגות). יהושע בן פרחיה אומר: עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות". יהושע בן פרחיה מורה לאדם - כיצד עליו לנהוג בחייו.

דבר ראשון: "עשה לך רב": כדי ללמוד ממנו תורה. אין זה טוב שכל החכמים יהיו מוריד, אלא תיקח לעצמך רב אחד ללמוד ממנו, שאם אדם לומד מהרבה חכמים, הרי עלול הוא לטעות בדרכי הסברות, שאין סברו של זה כסברתו של זה ועלול התלמיד להתבלבל. **ושואלים: והאם כך הוא?** והרי בן זומא אומר בפרק ד': "איזהו חכם הלומד מכל אדם?" אלא כך יש להבין זאת: הכוונה שאפשר לקחת כל אחד כרב, ואל יאמר אדם מפלוגי אי אפשר ללמוד כלום. אבל לעולם יש לקבוע כרב - חכם אחד. [ועל כך ספרו רבותינו (כתובות קיא, א): שלחו לו אֶתְיוּ של רבה בר נחמני (הושעיא ורב חנניה) לרבה במכתב מארץ ישראל לבבל, וקראו לו: לעלות לארץ ישראל ללמוד תורה אצל רבי יוחנן, וכך כתבו: אף על פי שחכם גדול אתה - אינו דומה אדם הלומד מעצמו ללומד מרבו, ולכן מוטב שתבוא ללמוד תורה בארץ ישראל - אצל רבי יוחנן].

דבר שני: "קנה לך חבר": אין הכוונה רק לצורך תלמוד תורה, אלא לכל ענייני החיים. שכל אדם צריך שיהא לו ידיד קרוב שיהיה בעל מעלה, נבון וירא שמים. שלא יתכן לאדם שיהיה בלי חבר שיוכל להיוועץ בו בכל ענייניו, שאפילו החכם ביותר זקוק ליועץ. שאין אדם רואה חסרונותיו. וזהו שאמר קהלת (קהלת ד, ט): "טוֹבִים הַשְּׁנִיִּים מִן הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ לָהֶם שֹׁכֵר טוֹב בְּעֵמֶלִים". אבל יזהר שלא יהא חברו שוטה או כעסן. אלא יבחר לו איש חכם והגון. ואם אדם זוכה לחבר טוב באמת הוא עלול להצילו מכל מיני פורענות. כמו שמצאנו אצל דוד ויהונתן שהציל יהונתן את דוד מיד שאול אביו. וכן מצאנו אצל חושי הארכי ידידו של דוד, שהציל חושי את דוד מיד אבשלום בנו.

דבר שלישי: "והוי דן את כל האדם לכף זכות": שאם אדם רואה את פלוני עושה דבר ואין הוא יודע אם הדבר הגון אם לאו, היינו, שניתן לפרשו

בשתי אפשרויות, יטה הכף לצד זכות, ויאמר בודאי עשה כהוגן, וזה באדם שאינו מכיר. ואם רואה אדם המוחזק להגון וירא שמים, עושה דבר שאינו הגון לכאורה, ידון אותו לכף זכות. שאם ידון אותו לכף חובה הרי עלול הוא להיות בכלל אלו שחושדים בכשרים, ועל זה נאמר: "החושד בכשרים לוקה בגופו". וההיפך ברשע, כשרשע עושה לכאורה דבר טוב, כל עוד לא עשה תשובה, יש לדון אותו לצד חובה, שעל זה אמר שלמה המלך בחכמתו (משלי כו, כה): "כי יתן קולו - כלומר, עושה שיהיה קולו מלא חן, אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו".

שנו רבותינו בברייתא (שבת קכו, ב): הדין את חברו לכף זכות גם בשמים דנים אותו לכף זכות. ומעשה באדם אחד שירד מהגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית בדרום לשלוש שנים.

לקראת ערב יום הכיפורים אמר לו לבעל הבית: "תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובניי". אמר לו בעל הבית: אין לי מעות. אמר לו: אם כן תן לי פירות בשכרי. אמר לו: אין לי. אמר לו השכיר: אם כן שלם לי בקרקע, וענה לו שאין לו. תן לי בהמה! אין לי. תן לי כרים וכסתות. אין לי. לקח הפועל כליו, והלך לביתו בצער. לאחר חג הסוכות נטל בעל הבית את שכרו של השכיר בידו, ועימו משא של שלושה חמורים, אחד טעון דברים של מאכל, ואחד של משתה, ואחד של מיני מגדים והלך לו לביתו של הפועל.

לאחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר לו בעל הבית לפועל: בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי: אין לי מעות, כיצד הבנת את דבריי, ומפני מה לא חשדת בי שאני משתמט מלשלם לך? ענה לו: אמרתי: שמא סחורה בזול נדמנה לך, וקניית בכספים המגיעים לי - סחורה, ואין בידך כסף לשלם לי. שאל אותו: בשעה שאמרת לי "תן לי בהמה", ואמרתי: אין לי בהמה, כיצד הבנת את דבריי? ענה לו הפועל: אמרתי: שמא מושכרת הבהמה לאחרים. בשעה שאמרת לי: "תן לי קרקע", ואמרתי לך: "אין לי קרקע", כיצד הבנת את דבריי? ענה לו: אמרתי: שמא מושכרת הקרקע ביד אחרים ואין בעל הבית יכול להוציא את הקרקע מן החוכרים. שאל אותו: כיצד הסביר לעצמו, כשאמר לו: אין לי פירות? ענה לו: אמרתי: שמא אינן מעושרות ולפי שעה אי אפשר לתת אותן. שאל אותו: מה חשב כשאמר: אין לי כרים וכסתות? ענה לו: אמרתי שמא הקדיש כל נכסיו לשמים מסיבה כלשהיא, ולכן אין בידו כעת דבר. אמר לו בעל הבית: נשבע אני בעבודת המקדש שבאמת כך היה, שלא היה אז כסף ברשותי, כי נדרתי והקדשתי את כל נכסיי, בגלל בני הורקנוס, שלא עסק בתורה, ונדר שלא להשאיר ביד בנו כל נכסים. וכשבאתי אצל חבריי בדרום שהיו חכמי הדור התירו לי כל נדריי, ואז יכול הייתי לבוא

ולשלם מייד שכרך. ואתה כשם שדנת אותי לכף זכות, אף המקום ידון אותך לכף זכות.

אבל אין אדם צריך לדון עצמו לכף זכות. אדרבה, הוא צריך לפשפש במעשיו, ואפילו במעשה טוב, שמא לא נתכוון לשם שמים. ובשעת וידוי על חטא, אל לנו לחפש הצטדקות על החטא, אלא לתלות הדבר בנו. וזה היה ההבדל בין שאול לדוד. שבשעה שהוכיח שמואל את שאול על אשר לא שמע לדברי ה' יתברך, ענה שאול כך: "ויאמר שאול אל שמואל: חטאתי. כי עברתי את פי ה' ואת דבריו. כי יראתי את העם ואשמע בקולם" (שמואל א' טו, כד). ואילו דוד ענה כך: "ויאמר דוד אל נתן: חטאתי לה'. ויאמר נתן אל דוד: גם ה' העביר חטאתך לא תמות" (שמואל ב' יב, יג). ייחס העוון אך ורק לעצמו, ולא תירץ. ולכן אמר לו נתן הנביא: "גם ה' העביר חטאתך". וזה הוא שאמר שלמה המלך עליו השלום: "מכסה פשעיו לא יצליח, ומודה ועזב ירחם" (משלי כח, יג). ואין הכוונה שמכסה פשעיו שאינו מתוודה עליהם. אלא מתוודה עליהם אבל נותן סיבות לחטאיו, ולכן לא יצליח.

[א] לפי שצרכי בני האדם מרבין יותר מצרכי שאר הבריות - הברואים, ורבים צריכין בתקונם למלאכות רבות - כלומר לרוב הצרכים צריכים בעלי מלאכה שיעסקו בתיקון, בשאמם וכסותם - בענייני מזון ולבוש, ולאילו המלאכות צריכים פועלים - עובדים רבים, על כן, יתחייב להיות שתופסם ויחברת קצתם לקצתם דבר טבעי להם והכרחי במציאותם - לכן צריך שיהא שיתוף והתחברות של עובדים אלה עם עובדים אחרים כדבר טבעי והכרחי לצורך קיום העולם. וגם לזה רמזה תורה, באמרה: "ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). וחכמי המחקר אמרו: האדם מדיני בטבע. וחכמי הדורות העוסקים במחקר אמרו: שהאדם הוא יצור חברתי מטבעו. ולפי שחברת הרבים לא תשלם, כי אם בהיות ביניהם אהבה ואחוה ושלום ורעות, צותה תורה בתקוני סדרי בני אדם והנהגת קצתם עם קצתם בדברים רבים שהם סיוע לזה - ולכן כדי שהחברה בעולם תוכל להתקיים, צריך שיהיה ביניהם (בין מדינה למדינה ובין תושבי המדינה בינם לבין עצמם) אהבה ואחוה

שלום ורעות. לשם כך יש לקבוע כללים, ותקנות, כדי שיהא סדר בעולם. לכן קבעה התורה חוקים ומשפטים כדי שיהא סדר בעולם: בין בני אדם, ובין אומות העולם שיסייעו ויעזרו לצורך קיום העולם, תוך כדי רעות ואחוה. **והם: לגמל חסד עם כל אדם** - כמו למשל: גמילות חסדים עם כל אדם, ועם כל אומה. **ולהשיב המשפון לנצרך לעתים** - בזמנים ידועים ולעזב מעל בהמת חברו, ואף על פי שהוא שונא לו, ולהקים ולהשיב אבדה ושלא ישנא את אחיו בלבבו ושלא ינקם ושלא ינטר בפועל למי שהרע לו, ודברים אחרים כאלו - וכל כיוצא בזה, שהם משפטים צדיקים הנכללים בתוך סוג אחד, והוא: "לא תקם ולא תטור את בני עמך, ואהבת לרעך כמוך, אני ה' (ויקרא יט, יח), ופרשוהו רבותינו את המילה "כמוך": **מאי דלך סני לחברך לא תעביד** מה שעליך שנאוי, לחברך אל תעשה. **בדגרסינן פרק במה מדליקין** (שבת לא, א), **על אותו** - מסופר על אחד שבא להתגיר לפני הלל הזקן וביקש ממנו שילמדהו תורה ברגל אחת - מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמואי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו שמואי באמת ידו - היינו סילק אותו מעל פניו. בא אותו גר לפני הלל עם אותה בקשה, גיירו ואמר לו: דעלך סני, לחברך לא תעביד, כלומר מה שעליך שנאוי אל תעשה לחברך, זוהי כל התורה כולה, והשאר פירוש הוא, ועכשיו לך ולמד, **בדאיתא** כמו שהובא לעיל (בפרק כט, ובפרק שיג).

[ב] וקשה הוא דבר השנאה, שמסבבת לו לאדם לבוא לידי שפיכות דמים, **דכתיב: "וכי יהיה איש שנא לרעהו, וארב לו וקם עליו והכהו נפש ונמט ונס אל אחת הערים האל"** (דברים יט, יא). **בדאיתא בגר ב', כלל (וי) [ז], חלק ב פרק א' (סי' סג).**

וגרסינן נמי במסכת יומא, פרק בראשונה (יומא כג, א): **תניא: "לא תקם ולא תטור את בני עמך, ואהבת לרעך כמוך אני ה' "** (ויקרא יט, יח), **אי זו היא נקימה ואי זו היא נטייה** - מה היא נקימה, ומה היא נטייה? **נקימה? כגון זה שאמר לו - לחברו: השאילני קרדמך - גרזן. אמר ליה: איני**

משאילך. למחר בא אצלו, אמר לו: השאילני מגלך - מכשיר לקצירת תבואה. **אמר ליה: איני משאילך, כמו שלא השאלתני קרדמך, זו היא נקימה** - שהוא נוקם ומשיב רעה כנגד רעה. **נטייה** - מה היא? כגון זה, שאומר לו - לחברו: **השאילני קרדמך. אומר לו: לאו. למחר בא אצלו ואמר ליה: השאילני מגלך. אומר לו: הילך, איני פוחדך, שלא השאלתני קרדמך. זו היא נטייה** - שהוא זוכר ומזכיר לו שהוא לא נהג עימו כשורה וכו'.

[ג] ולעולם יקבל אדם עצת אוהבו, אפילו אומר לו דברי תוכחות וחרופין, כי לטובתו הוא מתכוון, כדי להחזירו למוטב ולמנועו מדרך רעה. ויתרחק מעצת שונאו, אף על פי שנראה לו שהוא מהללו ומשבחו, שאינו אלא להחניפו, עד שיתמיד בדרך לא טובה ולבו על עמו - עד שיעשה תשובה, **בדגרסינן פרק חלק** (סנהדרין קה, ב): **אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב** - מה משמעות הכתוב: **"נאמנים פצעי אוהב ונעתרות"** - ומיותרות, נשיקות שונא" (משלי כז, ה)? **טובה קללת אחיה השילוני, שקלל את ישראל** - כשהוכיחם, שיהיו ישראל נעים ונדים בגולה, יותר מברכה שברכנו בלעם הרשע. **אחיה קללם בקנה, שנאמר: "והכה ה' את ישראל כאשר ינוח הקנה במים, ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתנו לאבותיהם וזרם מעבר לגהר יען אשר עשו את אשריהם מכעיסים את ה' "** (מלכים א' יד, טו), **מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרביין, אפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו, הולך ובא עמהם, בין שדוממות - עומד במקומו. אף ישראל כן** - וצד הברכה שבו - מה קנה סוף זה עומד במקום מים וגזעו - מחליף קנה אחר כאשר ייתלש הראשון. **אבל בלעם הרשע ברכו בארז - ודימה אותם לארז, מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף** - מצמיח גזע אחר, **ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, וכיון שנשבה רוח דרומית עוקרתו, מהפכתו על פניו.**

[ד] ובזמן שהאהבה - שיש אהבה בין החברים מתרבה הרעות והשלום ביניהם. וכשימצא אדם חבר אהוב נאמן לו יקנהו בכל - לו כפי יכולתו, כמו ששנינו בפרק א' מאבות (נזיקין ב' אבות פרק א' משנה ו') : 'וקנה לך חבר' - קנה את החבר שיהיה שלך. לכן הוציאו בלשון קנין - לכן אמר התנא יהושע בן פרחיה 'וקנה לך חבר' בלשון קניין, ולא אמר: 'ועשה לך חבר', או: 'התחבר לאחרים', רצונם לומר, שצריך לאדם שיקנה לו אהוב לעצמו שיתקן בו כל עניינו, כמו שאמרו: או חברותא או מיתותא. (כמו שקרה לחוני המעגל (תענית כג, א): לאחר שהתעורר חוני משינה של שבעים שנה, בא ואמר לנכדיו אני הוא חוני המעגל, ולא האמינו לו, הלך לבית המדרש שמע את החכמים אומרים: מאירות וברורות הלכותינו כמו בימי חוני המעגל. מספרים: כאשר היה נכנס חוני המעגל לבית המדרש כל קושיה שהייתה להם לחכמים היה פותר להם. אמר להם: אני חוני המעגל, ולא האמינו לו. ולא עשו לו כבוד ראוי. התעצב אל ליבו וביקש מות מרוב צער ומת. אמר רבא: זהו שאומרים אנשים בפתגם מקובל: "או חברותא או מיתותא" או חברה או מיתה, שאדם שאין לו כל חברה מוטב לו שימות). ואם לא ימצאהו - ימצא חבר כזה בנקל, צריך שימשיכהו לאהבתו בכל דרכי השידול עד שישגי אהוב שימשך תמיד אחר רצונו, עד שתתחזק אהבתו, כמו שאמרו חכמי המוסר: פשתאהב - חבר אהב על מדות אהבת - אהוב אותו כמידת האהבה שהוא אהב אותך, ואל תאהב על מדותיך, ואל תאהב אותו כמידת אהבתך - היינו יותר ממה שהוא אהב אותך, שאם הוא אינו אהב אותך כראוי, אל תסמוך עליו, לאהוב אותו ולשמוע לו וללמוד ממנו. וכשיכון כל אחד משניהם - משני החברים, להפיק - להשביע רצון חברו, יהיה פונת שניהם ביחד לדבר אחד בלתי - בלי ספק. ותרבה - האהבה והחבה ביניהם.

"עשה לך רב וקנה לך חבר" (אבות א', ו')

י' יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי - הזוג השני, קבלו מהם. ממי? מרבתיים: יוסי בן יועזר איש צרידה, ויוסי בן יוחנן איש ירושלים (הזוג הראשון מתוך חמישה זוגות). יהושע בן פרחיה אומר: עשה לך רב, וקנה לך חבר, והי' דן את כל

האדם לכף זכות". יהושע בן פרחיה מורה לאדם - כיצד עליו לנהוג בחייו.

דבר ראשון: "עשה לך רב": כדי ללמוד ממנו תורה. אין זה טוב שכל החכמים יהיו מוריד, אלא תיקח לעצמך רב אחד ללמוד ממנו, שאם אדם לומד מהרבה חכמים, הרי עלול הוא לטעות בדרכי הסברות, שאין סברו של זה כסברתו של זה ועלול התלמיד להתבלבל. ושואלים: והאם כך הוא? והרי בן זומא אומר בפרק ד': "איזהו חכם הלומד מכל אדם?" אלא כך יש להבין זאת: הכוונה שיכול לבחור רב את מי שהוא רוצה, ואל יאמר אדם - מפלוגי אי אפשר ללמוד כלום. אבל לעולם יש לקבוע כרב - חכם אחד. ועל כך ספרו רבותינו (כתובות קיא, א): שלחו לו אחיו של רבה בר נחמני - (הושעיא ורב חנניה) לרבה במכתב מארץ ישראל לבבל, וקראו לו: לעלות לארץ ישראל ללמוד תורה אצל רבי יוחנן, וכך כתבו: אף על פי שחכם גדול אתה - אינו דומה אדם הלומד מעצמו ללומד מרבו, ולכן מוטב שתבוא ללמוד תורה בארץ ישראל - אצל רבי יוחנן).

דבר שני: "קנה לך חבר": אין הכוונה רק לצורך תלמוד תורה, אלא לכל ענייני החיים. שכל אדם צריך שיהא לו ידיד קרוב שיהיה בעל מעלה, נבון וירא שמים. שלא יתכן לאדם שיהיה בלי חבר שיוכל להיוועץ בו בכל עניינו, שאפילו החכם ביותר זקוק ליועץ. שאין אדם רואה חסרונותיו. וזהו שאמר קהלת (ד, ט): "טובים השנים מן האחד אשר יש להם שֶׁכֶר טוב בַּעֲמָלָם". אבל יזהר שלא יהא חברו שוטה או כסין. אלא יבחר לו איש חכם והגון. ואם אדם זוכה לחבר טוב באמת הוא עלול להצילו מכל מיני פורענות. כמו שמצאנו אצל דוד ויהונתן שהציל יהונתן את דוד מיד שאול אביו. וכן מצאנו אצל חושי הארכי ידיו של דוד, שהציל חושי את דוד מיד אבשלום בנו.

דבר שלישי: "והי' דן את כל האדם לכף זכות": שאם אדם רואה את זולתו עושה דבר ואין הוא יודע אם הדבר הגון אם לאו, שניתן לפרשו בשתי אפשרויות, יטה הכף לצד זכות, ויאמר בודאי עשה כהוגן, וזה באדם שאינו מכיר. ואם רואה אדם המוחזק להגון וירא שמים, עושה דבר שאינו הגון לכאורה, ידון אותו לכף זכות. שאם ידון אותו לכף חובה הרי עלול להיות בכלל אלו שחושדים בכשרים, ועל זה נאמר: "החושד בכשרים לוקה בגופו". וההיפך ברשע, כשרשע עושה לכאורה דבר טוב, כל עוד לא עשה תשובה, יש לדון אותו לצד חובה, שעל זה אמר שלמה המלך בחכמתו (משלי כו, כה): "כִּי יִחַן קוֹלוֹ - כלומר, עושה שיהיה קולו מלא חן, אל תאמן בו כִּי שֶׁבַע תוֹעֲבוֹת בִּלְבוֹ".

שנו רבותינו בבריייתא (שבת קכז, ב): הדין את חברו לכף זכות גם בשמים דנים אותו לכף זכות. ומעשה באדם אחד שירד מן הגליל העליון ונשכר

אצל בעל הבית בדרום לשלוש שנים. לקראת ערב יום הכיפורים אמר לו לבעל הבית: "תן לי שכרי ואלך ואפרנס את אשתי ואת בניי". אמר לו בעל הבית: אין לי מעות. אמר לו: אם כן תן לי פירות בשכרי. אמר לו: אין לי. אמר לו השכיר: אם כן שלם לי בקרקע, וענה לו שאין לו. תן לי בהמה! אין לי. תן לי כרים וכסתות. אין לי. לקח הפועל כליו, והלך לביתו בצער. לאחר חג הסוכות נטל בעל הבית את שכרו של השכיר בידו, ועימו משא של שלושה חמורים, אחד טעון דברים של מאכל, ואחד של משתה, ואחד של מיני מגדים והלך לו לביתו של הפועל. לאחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר לו בעל הבית לפועל: בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרתי: אין לי מעות, כיצד הבנת את דבריי, ומפני מה לא חשדת בי שאני משתמט מלשלם לך? ענה לו: אמרתי: שמה סחורה בזול נזדמנה לך, וקניית בכספים המגיעים לי - סחורה, ואין בידך כסף לשלם לי. שאל אותו: בשעה שאמרת לי "תן לי בהמה", ואמרתי: אין לי בהמה", כיצד הבנת את דבריי? ענה לו הפועל: אמרתי: שמה מושכרת הבהמה לאחרים. בשעה שאמרת לי: "תן לי קרקע", ואמרתי לך: "אין לי קרקע", כיצד הבנת את דבריי? ענה לו: אמרתי: שמה מוחכרת הקרקע ביד אחרים ואין בעל הבית יכול להוציא את הקרקע מן החוכרים. שאל אותו: כיצד הסביר לעצמו, כשאמר לו: אין לי פירות? ענה לו: אמרתי: שמה אינן מעושרות ולפי שעה אי אפשר לתת אותן. שאל אותו: מה חשב כשאמר: אין לי כרים וכסתות? ענה לו: אמרתי שמה הקדיש כל נכסיו לשמים מסיבה כלשהיא, ולכן אין בידו כעת דבר. אמר לו בעל הבית: נשבע אני בעבודת המקדש שבאמת כך היה, שלא היה אז כסף ברשותי, כי נדרתי והקדשתי את כל נכסיי, בגלל בני הורקנוס, שלא עסק בתורה, ונדר שלא להשאיר בידו כל נכסים. וכשבאתי אצל חבריי בדרום שהיו חכמי הדור התיירו לי את כל נדריי, ואז יכול הייתי לבוא ולשלם מייד שכרך. ואתה כשם שדנת אותי לכך זכות, אף המקום ידון אותך לכך זכות.

אבל אין אדם צריך לדון עצמו לכך זכות. אדרבה, הוא צריך לפשפש במעשיו, ואפילו במעשה טוב, שמה לא נתכוון לשם שמים. ובשעת וידוי על חטא, אל לנו לחפש הצטדקות על החטא. אלא לתלות הדבר בנו. וזה היה ההבדל בין שאול לדוד. שבשעה שהוכיח שמואל את שאול על אשר לא שמע לדברי ה' יתברך, ענה שאול כך: **"וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל שְׂמוּאֵל: הֲטֹאתִי כִּי עֲבַרְתִּי אֶת פִּי ה' וְאֵת דְּבָרֶיךָ. כִּי יְהִי אֵת הָעָם וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם"** (שמואל א' טו, כד). **וַאֲיִלוּ דָּוִד עָנָה כֵּן: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל נָתָן: הֲטֹאתִי לֵה'."** וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל דָּוִד: גַּם ה' הֶעֱבִיר חֲטָאתְךָ לֹא תִמּוּת" (שמואל ב' יב, יג). ייחס העוון אך ורק לעצמו, ולא תירץ. ולכן אמר לו נתן הנביא: "גם

ה' העביר חטאתך". וזה הוא שאמר שלמה המלך עליו השלום: **"מִכֶּסֶה פֶשְׁעוֹ לֹא יִצְלִיחַ, וּמִוֹדָה וְעֹזֵב יִרְחָם"** (משלי כח, יג). ואין הכוונה שמכסה פשעיו שאינו מתוודה עליהם. אלא מתוודה עליהם אבל נותן סיבות לחטאיו, ולכן לא יצלח.

הנה ספור נפלא על הקורות את יהודי תימן בדורות עברו. הספור, מובא בספר **שְׁנִקְרָא** - **"בְּסִעְרוֹת תִּימָן"**.

שְׁנֵי חֲבֵרִים עָסְקוּ בְּמִסְחָר שָׁנִים רַבּוֹת, עַד שֶׁאָמְרוּ הַבְּרִיּוֹת שׁוּם דָּבָר אֵין בְּכַחוֹ לְהַחֲלִישׁ אֶת הָאֲהָבָה וְהַיְדִידוּת בֵּינֵיהֶם. תָּמִיד, עִם עֲלוֹת הַשָּׁחַר לְאַחַר תְּפִילַת שַׁחֲרִית, הָיוּ הַשָּׁנִים מַעֲמִיסִים אֶת הַשְׁחֹרָה עַל חֲמוּרֵיהֶם וְהָיוּ יוֹצְאִים יַחַד לְכַפְּרִים לְמַכּוֹר אֶת סְחֹרָתָם. כִּךְ הִצְלִיחוּ בְּמִסְחָרָם וְלֹא יָדְעוּ עֲנִי. **בְּאַחַד הַיָּמִים, וְהֵם כָּבֹד לֹא בְּבַחֲרוּתָם, אָמַר סַעְדִּיָּה לְחֲבֵרוֹ סָאֵלָם: "רְאֵה אֲנִי מִכְרָח לְמַהֵר הַיּוֹם לְבֵיתִי. נִזְכַּרְתִּי שֶׁהַיּוֹם הוּא יוֹם "יֵאֲרֻצִּיט" (ו'ת יום אסיפת רגלי צדיקים יהיה יום טוב) לְאַבִּי מוֹרִי, וְעָלִי לְהַיּוֹת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, סִיִּם אֶתָּה אֶת מְכִירַת הַשְׁחֹרָה וּמַחֵר נִתְנָאָה."**

"טוֹב" - עָנָה סָאֵלָם - "יְהִי אֶלְקִים עִמָּךְ". עָלָה סַעְדִּיָּה עַל חֲמוּרוֹ וְכָל הַדָּרָךְ זָרָז אֶת הַחֲמוֹר שֶׁיֵּלֶךְ מֵהָר, עַד שֶׁהִתְכַּסֶּה הַחֲמוֹר בְּזַעַה. בָּא סַעְדִּיָּה לְעִיר, שָׁהָה זְמַן מֵה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְיָצָא חֲחוּצָה. הוּא יוֹצֵא וְהֵנָּה רוֹאָה הוּא מִכְרוֹךְ אֶת חֲבֵרוֹ סָאֵלָם. סַעְדִּיָּה, שָׂרַק עֲכָשׁוּ הַבְּחִין שֶׁאֲבָד אֶת הָאֲרֻנֶּק שֶׁלּוֹ בַּה הָיָה שֵׁם אֶת כֶּסֶף, פָּנָה אֶל סָאֵלָם וְשָׁאֵל: **"אוּלֵּי מִצָּאתָ אֶת הָאֲרֻנֶּק שֶׁלִּי?"** עָנָה סָאֵלָם: **"כֵּן, מִצָּאתִי. מֵרֵב חֲפוּזוֹן נִפְלָה עָלֶיךָ. טוֹב שֶׁאֲנִי מִצָּאתִי אֶת הָאֲרֻנֶּק וְלֹא אַחֲרִי",** וְנָתַן לְסַעְדִּיָּה אֶת הָאֲרֻנֶּק שֶׁלּוֹ. סַעְדִּיָּה הִתְחִיל לְמִנּוֹת אֶת הַכֶּסֶף. בֵּין כֵּךְ וּבֵין כֵּךְ עָמְדוּ אֲנָשִׁים רַבִּים מִיּוֹצְאֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת סָבִיב שְׁנֵי הַחֲבֵרִים. הִתְחִיל סַעְדִּיָּה צוֹעֵק: **"אֹי לִי, אֹי לִי. הֵיוּ בְּאֲרֻנֶּק אֲרֻבָּעִים רִיאַל וְהֵנָּה רֶק עֶשְׂרִים".** צָחַק סָאֵלָם וְאָמַר: **"אִם יֵשׁ לְךָ רָצוֹן לְהִתְלוּצֵץ, הֲרִי זֶה סִימָן טוֹב".** אָךְ סַעְדִּיָּה הִמָּשִׁיךְ: **"בְּאַמֶּת הַתּוֹרָה, אֵין כָּל חֶשֶׁק לְצַחֹק. חֲסִרִים לִי כָּאֵן עֶשְׂרִים רִיאַל. אֹי לִי שֶׁנִּחַפְּזִיתִי".**

סאלם לא הבין, אך התאפק וקרא: "מנה ידידי עוד הפעם את הפסוק וחשב, אולי היו לך רק עשרים ריאל? הן הארנק סגור בפתחו ואין לחשש שמא נפלו ממנו ריאלים". ענה סעדניה: "הנה - מניתי שוב, והפסוק חסר". **סאלם כאב לבו וחשב: "הרי אני לא פתחתי את הארנק ובוודאי שלא לקחתי גזל, אם כך מה עלי לעשות?"** נפר היה שהוא מצטער.

לפתע התחיל סאלם מדבר אל עצמו, ואמר: "הא", "נפילתי בפח, יצרי השיאני לקבל טובת הנאה בשכר טרחתי. הייתי בטוח שלא תדע בדיוק חשבון בספך והוצאתי מן הארנק עשרים ריאל". עוד הוא מדבר הוציא הוא עשרים ריאל מכיסו ונתנם לסעדניה ואמר לו: "סלח נא לי וקבל את שלך, הרי לך עשרים ריאל".

סעדניה הכניס את הפסוק לארנק ואמר: "מחול לך, מחול לך", והלך אל ביתו. הלך מהר סאלם אל ביתו למען לא יראו העומדים כי דמעות עומדות בעיניו, והענין היה לשיחת האנשים בעיר.

נכנס לביתו ואשתו קבלה אותו במאור פנים ובברכה! והוא כמעט לא יכול היה לדבר. רק בחדר ספר לאשתו את כל המעשה ואמר: "האם אקח כסף לא שלי? אפילו מגוי לא אקח. קל נחמר מידידי". **ענתה אשתו: "למה עשית זאת, לתת לו מכספך?"** השיב סאלם: "וכי מה הייתי צריך לעשות?" **"ענתה האשה - לירוק בפניו!"** והוסיפה: "אחרי שנים רבות ביחד - הוא חושד בך? **האשה החזיקה בדעתה ואמרה לבעלה: "האם בשביל מצות השבת אבדה היית צריך להוסיף לו משלך?"**

סאלם המשיך לדבר ולנחם את אשתו, וזו כאשה, נאמנה וטובה, מהרה להביא לו מן התבשיל שהכינה עם קפה תימני. ישבו שניהם לאכול ולבס כבד עליהם מן הדבר שסרה. ראי - כך אמר סאלם לאשתו: המשל אומר, מצוות לא נקנות בקלות כמו שמפצחים אגוזים. מצנה אמיתית צריכה לעלות בכסף ולפעמים

גם בכאב. אני יודע שלא פתחתי את כיס הפסוק שלי, ולא נגעתי בכספו, **והקב"ה זמן לי מצות השבת אבדה".** כך דבר בפיו, אך לבו היה מר עליו מאד. **על מה היה מר?** על כך שחברו חשד בו. ועל כן החליט לא לדבר אתו יותר.

באותו הלילה נפתחה דלת ביתו של סאלם, וסעדניה נכנס לחדר הגדול - כאדם שרץ בדרך ארוכה. "עליכם שלום" - אמר לסאלם, "באתי לומר לך שלא התנהגת עמי כמו שמתנהגים עם אח".

"מה קרה" - שאל סאלם: "נזכרת שחסר לך עוד כסף? ענה סעדניה בבשת פנים: "למה אתה מענה אותי? למה נתת לי כסף שלא לקחת ממני, שלא מגיע לי?"

השיב סאלם: "לא מגיע לך? הלא דרשתי אותו מידי?" ענה סעדניה: "לא דרשתי, רק אמרתי שחסר לי. אמת - היה חסר". אמר סאלם: **"אם היה חסר, מי לקח אותו?"**

השיב סעדניה בצער: "מי לקח אותו? אני לקחתי. אני הטפש ועם הארץ. בצוהרים שלמתי ליחיא עשרים ריאל, ושכחתי, ולא רשמתי אצלי. וכשבאתי הביתה נזכרתי בדבר. עכשו מהרתי אליך להחזיר לך את הפסוק ולבקש סליחה ומחילה".

"לא! לא אקח את הפסוק - ? סעדניה, ואם רעב אתה שב ואכול אתנו". "חוס ורחם עלי, אל תלעג לי, באתי הנה להחזיר לך הפסוק ולבקש מחילה".

"הפסוק אינו שלי - ענה סאלם - אני הפקרתי אותו ברגע שמסרתי לך אותו". אבל סעדניה התחנן: "אי אפשר שאשאיר את הפסוק אצלי. הוא שורף את בשרי ואת נשמותי". אמר לו סאלם: "וכי דאגת אתה לשרפת נשמותי? על זה היית צריך לחשב קודם, בטרם לקחת את כספי. **רוצה אתה להחזיר לי את כספי בחשאי מה שקבלת ממני בראש חוצות ובקולי קולות, האם זה נקרא כפרת עוון?** בזה אתה אומר לטהר את נשמותי?"

כגנב בעיני אנשי עירי, במשך ימים רבים".

הדינים השתוממו ולא ידעו מה לפסוק ומה יהיה דינם של הנוגעים בדבר. ולאחר התנצחות קרא אחד הדינים: "שמעו נא יהודים כשרים! רואים אנו שאתם שניכם אנשי אמת, שונאי בצע ולואי וירבו כמותכם בישראל. אולם ריב ומחלוקת סופם מדנים ושנאה. אפשר לעשות בכסף, שהוא מקור המריבה, מעשה טוב.

והנה לכם הצעה: כדאי לכם לשתף עצמכם במעשה צדקה בכסף זה! אתה סאלם תותיר על כספך וסעדיה מוכן להוסיף על עשרים הריאל עוד עשרים. ולכן אומרים אנו עשו בכסף זה מצוה גדולה, הכניסו חתן וכלה עניים לחפה". כל קהל השומעים הללו את מורי הקהל, והסכימו שניהם לפסק הדין, וכולם ששו ושמחו על סופו הטוב של המעשה.

...

ומה על חרפתי ובושתיי? והאם הם שוות בעיניך?

ראה סעדיה כך וקרא בקול: "אני מוכן להכריז על פשעי בפני קהל ועדה!" ענה סאלם בתוקף: "מי יאמין לך?! כל השומע יאמר כי בחמלתך עלי, אתה רוצה לטשטש את הגנבה שלי, ולטהר אותי בפני הבריות".

"אם כך, מה אני צריך לעשות? מה אתה דורש ממני - צעק סעדיה? השיב לו סאלם: "דבר אחד אני מבקש ממך, עזוב את ביתי ואל תוסף ראות פני עוד. עשה בכספי מה שתראה". יצא סעדיה, וכשהיה על סף הבית, אמר: "אתה נוקם ונוטר, אכריח אותך לקבל את שלך, בדין תורה אכריח אותך, שלום לך".

בבקר למחרת בא שליח בית הדין לביתו של סאלם, ואמר לו: שאב בית הדין מבקש שיבוא לדין תורה. בקול רועד מדמעות שחנקו את גרונו ספר סעדיה את המעשה על הכסף שחשב שאבד, וכשנתגלתה לו טעותו רצה להחזירו לסאלם ולבקש מחילה, אך זה מאן לקבל כספו ושלח אותי מעל פניו. אמר סעדיה: "מוכן אני להודות בפשע ולקבל עלי כל קנס וכל כפר שיושת עלי". כך קרא סעדיה בלב שבור.

סאלם הנבון, שנודע כתלמיד חכם, ענה: "לא אקבל את כספי, התגלגלה לידי מצות השבת אבדה, ואיך לא אקים אותה? באותה שעה היה בעל דיני בטוח שהסכום שהיה חסר לו, אני הוא שלקחתי את כספו". והוסיף: "והאם חשב אז סעדיה שכל המלבין פני חברו ברבים כאלו שופך דמו"?! הדינים נסו בכח ובכח, הביאו פסוקים מן התורה ומן ההלכה לפיס בין שני הנצים, אך סאלם בשלו: "רבותי! לא היתה לי ברירה באותה שעה. כשנתתי את כספי, הכרתי בפניהם של העומדים סביבנו, שיש מהם החושדים בי, לכן נתתי לו את כספי. חשבתי שגם אם הייתי תובע אותו לדין תורה על גלילה זו, הייתי נחשב